

Forfatter: Holberg, Ludvig

Titel: Værker i tolv bind 1: Natur- og folkeret

Citation: Holberg, Ludvig: "Værker i tolv bind 1: Natur- og folkeret", i Holberg, Ludvig: *Værker i tolv bind 1: Natur- og folkeret*, udg. af F.J. BILLESKOV JANSEN ; Volmer Rosenkilde , Rosenkilde og Bagger, 1969-1971, s. 244. Onlineudgave fra Arkiv for Dansk Litteratur: <https://tekster.kb.dk/text/adl-texts-holberg10-shoot-idm140342680273232.pdf> (tilgået 29. april 2024)

Anvendt udgave: Værker i tolv bind 1: Natur- og folkeret

LIBR. III. EPIGRAMM. 142

*Omnia non facienda tibi, quæ poscit amicus:
Conjuratio erit, nulla at amicitia.*

Et oprigtigt og uforfalsket Venskab, jo rarere det er, jo større Priis maa derpaa sættes. Jeg siger: jo rarere det er, efterdi der er ingen Dyd, som meer omtales og som mindre practiceres. Hvert Menneske bilder sig ind at have Venner, skjønt hvert Menneske finder sig bedragen udi saadan Indbildning, saasom Erfarenhed lærer, at det som man kalder Venskab, er ikkun et blot Navn og en uægte Dyd, som tillige med eens Velstand forsvinder. Amicus certus in re incerta cernitur.

Væstand og Modgang er den rette Prøvesteen, hvorved Venskab skal kiendes. Hid hensigter det gamle rimede Ordsprog:

Ild prøver Guld, og Nød Vennehuld:
Prøv Guld i Glød og Ven i Nød.

Det var allerførst udi Modgang og Landflygtighed den Romerske Konge Tarqvinus sagde sig at kunde merke, hvilke der havde været hans Venner, og hvilke der havde været hans Fiender, saasom han ingen meer kunde bevise nogen Tieneste. Saadant haver aabnet Øjene paa mange 245 andre lettroende Mennesker, i det de ved en Ulykkelig Hændelse have seet sig forladte af dem, paa hvis Venskab de have mest stoelet. Mit Forsæt er her ikke at gjøre en Beskrivelse over Venskab: thi det var ikke andet end at ville opkaage hvad som utallige Skribentere vidtløftigen have udført. Saadant er ej heller Sigtet af disse mine moralske Betænkninger. Jeg vil derfor alleene anføre den herlige Æsopi Fabel, som herom findes hos Gellium, og overlade Læseren at gjøre sine Reflexioner derover.

En Lerke, som havde sin Reede udi en Korn-Ager, da hun forlod sine Unger for at see sig om Føde til dem, bad hun, at de skulde give agt paa hvad de udi hendes Fraværelse saae og hørte, for at underrette hende derom ved hendes Tilbagekomst. Medens hun var borte, hørte de at Herren af Ageren gav Ordre til sin Søn, at, saasom Kornet var moed, han Dagen derefter skulde bede hans Venner at lade sig indfinde, for at hielpe ham med at Meie. Dette fortaalte Ungerne Moderen med Redsel, og bad hende, at føre sig hen til et andet Sted, hvor de kunde være udi Sikkerhed. Moderen lod sig deraf ikke skrække, men bad dem at have Taalmodighed, sigende: hvis Manden haver ikke andet at forlade sig paa end sine Venner, vil der neppe Meies i Morgen. Den anden Dag forlod hun dem atter, for at søge Føde, efterat hun havde giort samme Erindring, som tilforn. Herren lod sig da indfinde for at Meie Kornet, og biede paa sine Venners Ankomst; men forgieves: hvilket, da han merkede, sagde han til sin Søn: *jeg seer, at vore Venner ere uvillige, gak derfor hen til vore Slægtinge, og beed dem at hielpe os til at meie i Morgen.* Dette fortaalte de frygtsomme Unger Moderen igien, hvilken trøstede dem paa nye, sigende, at det var ligesaa daarligt at stole paa Slegtinge som paa Venner, og at de derfor kunde være forvissede om, at Kornet ej heller blev mejet den Dag. Den 3die gang gik hun bort med ligesaadan Erindring; da kom Herren didhen igien, og, da han mærkede, at hans Slægtinge ogsaa bleve borte, sagde han til Sønnen: *hør, min Søn, du seer, at, naar Nøden* 246 *trænger, haver man hverken Venner eller Slægtinge; lader os derfor i Morgen tage hver sin Lee og gjøre Arbeidet selv.* Dette fortaalte Ungerne Moderen igien, hvorudover hun sagde: *Nu er Tiid til at flytte: thi Kornet vil ufejlbarligen mejes i Morgen.* Hun førte derfor Ungerne strax til et andet Sted, og Kornet blev strax derpaa mejet.

Denne sindrige Fabel viser, hvor lidt man kand forlade sig paa Venskab og Slegtskab, og at den store Mængde af Venner, som man ofte bryster sig af, forsvinder, naar man trænger til deres Hielp. Men, endskiønt man saa ofte bliver bedragen udi Venskab, saa maa man dog see til, at den Mistillid ikke gaaer for vidt, saa at Agtsomhed udfalder til Misanthropie, saaledes som man seer at have været hos Timon den Athenienser, hvilken betroede sig ikke uden til en eeneste Apemanto, og det dog ikke uden en slags Præcaution. Thi, da de engang spisede sammen, og Apemantus sagde, at det var et fornøjeligt Maaltid, svarede Timon: *det havde været mig end fornøjeligere, hvis du havde været borte.* Et andet merkeligt Exempel paa hans Afskye for Mennesker, anføres saaledes. Han sammenkaldede engang Athenienserne, for at holde en Tale til dem. Alle strømmede til i Hobetall, saasom dette hos ham var usædvanligt. Da de vare forsamlede, holdt Timon en saadan Tale: *Jeg haver i min Gaard et Figentræe, hvorudi got Folk her i Staden pleie at hænge sig. Nu haver jeg i Sinde, paa samme Sted at opsette en Bygning, og derfor maa lade samme Træe nedhugge: giver derfor hermed tilkiende, at, hvis nogen haver Lyst at hænge sig, at han i Tide betiener sig af Leiligheden, førend Træet fældes.* Jeg siger derfor, at vi herudi maa moderere vor Mistroe saaledes, at den udfalder ikke til nogen Misanthropie. Vi maa efter Senecæ Formaning gaae en Middelvej imellem dem der gjøre Venskab med dem, som de først møde, og dem som mistroe alle. Thi det er ligesaa stor Feil, at troe ingen, som at troe alle: *utrumqve est vitium, et omnibus credere et nulli.* Hvad videre som ellers kand siges om ægte og uægte Venskab, maa man efterlede 247 udi andre Skrifter. Jeg vil alleene her efter min vedtagne Sædvane vise den Vildfarelse, som begaaes udi Venskabs Forbund, i det at man ofte confunderer Venskab med Sammenrottelse. En hver Ting, hvor god den

end er, kand blive lastværdig, naar den drives for vidt. Alle Dyder have deres Grændser, som ikke maa overtrædes. Et retskaffent Venskab bestaaer udi en nøje Foreening imellem 2 eller fleere Personer, der elske hinanden indbyrdes, og befodre hinandens Interesse og Velfærd som deres egen. Men dette maa forstaaes alleene om lovlige Ting: thi ellers taber det Navn af Venskab, og forvandles til Conjuraction og Sammenrottelse. Saaledes, naar een forbinder sig til at forsvare en anden udi alle hans Idretter, enten de ere onde eller gode, er det ikke Venskab, men en lastværdig Forbindelse. Jeg holder for, siger Cicero, at der kand intet Venskab være, uden udi Ting, som ere gode (*Hoc sentio nisi in bonis amicitiam esse non posse*). Og siger en anden Autor: Vi see onde Mennesker tit at have eet Sind og een Villie: men hvad hos de gode kaldes Venskab, er hos de onde en Faction. (*Homines malos videmus aliquando eadem cupere, eadem odisse, eadem metuere, sed quæ inter bonos amicitia dicitur, inter malos Factio est.*) At gemeene Mand kalder saadant Venskab, reiser sig af en almindelig Vildfarelse, hvorved saavel herudi som udi andet, Dyder confunderes med Lyder. Almuen anseer Venskab, som en offensive og defensive Alliance mod alle og udi alle Tilfælde. Naar en Drukkenbold, Hoerkarl, Tyv etc. bliver lastet og ilde omtalet, holder man det for en Vens Pligt at tage ham udi Forsvar, og bliver en gemeenlig lastet, som enten tier stille eller ey sætter Farve paa sin Vens Feil. Saa vidt forbinder ikke Venskabs Lov: thi ellers maatte man sige, at den Foreening, som er imellem Stiemænd og Røvere, er og en Dyd. Den bekiendte Røver Cartouche udstod for nogle Aar siden de haardeste Piinsler, for ikke at røbe sine Medbrødre. Han holdt af Vildfarelse for, at Venskabs Lov saadant udfordrede; og fandtes der mange af Almuen, der ansaae saadan Haardnakkenhed 248 med Admiration, ja meenede, at det var en ufeilbar Prøve paa et oprigtigt Venskab.

Dette synes vel uforførdent at erindre, saasom det burde være alle bekiendt. Men, at de fleste Mennesker vide ikke at distingvere imellem Venskab og Sammenrottelse, viser den daglige Erfarenhed. Ja man finder ikke alleene Almue, men endog Philosophi og Lærde at have taget Feil derudi. Chilo, een af de 7 Græske Viise, var engang tvilraadig, hvad han skulde gjøre i sin Vens uretfærdige Sag, som han skulde dømme udi. Paa den eene Side stod ham for Øjene Lovens og paa den anden Side Venskabs Overtrædelse. Udi denne Tvilraadighed greb han til saadant Middel. Han fordømte selv udi Retten sin skyldige Ven, men overtalede de andre Assessores at frikiende ham; meenende derved at have efterlevet baade en Dommers og en Vens Pligt. Her seer man, at en stor Philosophus selv af en falsk Idee om Venskabs Pligt opofrede en ærlig Mands Character: thi at dømme mod Loven eller at persvadere andre til at dømme derimod, er udi Gierningen det samme; og kand man end meere fordømme det sidste, efterdi Listighed derudi er conjungeret med Uretfærdighed. En ærlig Mand maa aflegge en Vens Person, naar han skal antage en Dommers Person: *Vir bonus atque probus personam ponat amici, Quando personam Judicis ille capit.*

At denne Vildfarelse haver ikke alleene været hos Chilo, men hos adskillige andre lærde Mænd, sees iblant andet af den Forklaring, som Gellius gjør over denne Chilonis Opførsel: thi han holder for, at derved toges en fortrefelig Middelvej. *Duas ferocissimas affectiones intra modum coërcuit.* Man seer ogsaa, at den store Cicero selv herudi tager feil, naar han holder for, at man maa underkaste sig en maadelig Vanære for sin Vens skyld. *Tenuis vel turpitudine vel infamia subeunda est, si ea re magna utilitas amico quæri potest.* Cai Blossii Venskab til Tib. Gracchum 249 fortiener heller Navn af Sammenrottelse end Venskab. Da han blev adspurt hvad han vilde gjøre for sin Ven, svarede han: *Alting*; hvorledes alting? spurte Lælius da: end om din Ven bød dig at sætte Ild paa vore Templer? det var noget, svarede Blossius, som han aldrig kunde bede mig om. Men, sagde Lælius videre, posito at han havde bydet dig saadant? hvorpaa Blossius svarede: Ja! saa havde jeg adlydet ham. Den berømmelige Pericles dømte dog fornuftigere herom: thi da han af sin Ven blev ombeden at aflegge et urigtigt Vidnesbyrd til hans Frelse, svarede han: man bør at tiene sin Ven udi alting, uden i Ugudelighed. *Λεῖ με συμπράττειν τοῖς φίλοις, ἀλλὰ μέχρι Θεῶν.* Hvoraf sees deres Vildfarelse, som tage ikke i Betænkning at opofre deres Siæl for at frelse deres Venners Ære: thi det er grande Mode paa visse Steder, at duellere for at hævne en Vens Tort; hvilket er det samme, som af Venskab at give sig Fanden i Vold. Den bekiendte Poet Simonides, stolende paa Themistoclis Venskab, bad ham engang om noget som var uretfærdigt. Hvorpaa Themistocles svarede: *Saa ofte du synder mod Poesiens Regler, er du ingen god Poet; ligeledes, naar jeg bedriver noget mod Loven, er jeg ingen god Embedsmand.* Ligeledes svarede Rutilius Rufus sin Ven: thi da den samme sagde: Hvad nytter mig dit Venskab, efterdi du ikke vil gjøre hvad jeg beder dig? svarede han: Og hvad nytter mig dit Venskab, efterdi du beder mig om det jeg ikke bør gjøre? Venskabs Hoved-Lov, siger Cicero, er denne, ikke at bede om usømmelige Ting, ei heller at gjøre saadant, naar man bliver ombeden. *Hæc prima lex in amicitia sanciat, ut neque rogemus res turpes, nec faciamus rogati.*